

LUNDS
UNIVERSITET

”En skör människas verklighetsuppfattning”

- en teoretisk diskussion kring positioner, sanningsanspråk och subtiliteter utifrån Maja Lundgrens bok ”Myggor och Tigrar”

Fredrika Thelandersson
Genusvetenskap, Kandidatkurs
2008-08-15
Centrum för Genusvetenskap
Lunds Universitet
Handledare: Åsa Lundqvist

Abstract

Genom en textanalys av författaren Maja Lundgrens bok *Myggor och Tigrar* undersöker uppsatsen skönlitterära texters möjlighet att förändra kvinnors positioner och potentialer. I den teoretiska bakgrunden redogörs för såväl historisk som nutida självbiografiforskning med fokus på diskussioner kring sanningsanspråk, textens konstituerande karaktär och specifikt feministisk forskning på området. Med betoning på hur förtryck kan beskrivas på alternativa och komplexa sätt för att i förlängningen skapa nya förståelser för kvinnliga subjektpositioner, undersöks Lundgrens försök att skildra subtila maktutövanden.

Nyckelord: Självbiografier; Lundgren, Maja; Subjektpositioner; Kontextualitet; Litteratur

Through a text analysis of writer Maja Lundgrens book *Myggor och Tigrar* this essay explores the possibilities of fictional texts to change the positions and potentials of women. The theoretical background gives an account of historical and contemporary autobiography research with an emphasis on discussions of truth claims, the constitutive character of the text and specifically feminist research on the field. Stressing the alternative and complex ways oppression can be defined in order to create new understandings of female subject positions, Lundgrens attempts to outline subtle power practices are examined.

Keywords: Autobiographies; Lundgren, Maja; Subject positions; Context; Literature

Innehållsförteckning

1.	Inledning	4
1.1	Frågeställning	5
1.2	Disposition	5
2.	Teori och Bakgrund	5
2.1	Den självbiografiska forskningens födelse	6
2.2	Den språkliga vändningen och de stora berättelsernas död	8
2.3	Sanningsanspråk och återtagandet av synen på självbiografin som referentiell utsaga	12
3.	Metod	15
3.1	Material	15
3.2	Metod	16
3.3	Epistemologi	17
3.4	Textanalys	18
4.	Analys	20
4.1	Möjligheter, gränser och alternativa positioner	20
4.2	Texten som både rättfärdigande och motstånd	21
4.3	Förhållandet till och skildringen av andra kvinnor	22
4.4	Den oälskade kvinnan	23
4.5	Legaliserat maktutövande och osynligt förtryck	24
4.6	Inre eller yttre demoner?	26
4.7	Döden genom skrivandet	26
4.8	Geniförklarande	26
4.9	Det fragmentariska jaget	28
4.10	Sammanfattning	28
5.	Avslutande diskussion	29
6.	Litteraturförteckning	31

1. Inledning

Hösten 2007 gav författaren Maja Lundgren ut romanen *Myggor och Tigrar* i vilken hon gör en allegori mellan camorran i Neapel och männen i kulturelitens Sverige. Lundgren menar att det finns ett subtilt men högst närvarande kvinnohat i kulturvärlden, vilket hon skildrar i beskrivningen av sina erfarenheter efter kritiksuccén med hennes första roman *Pompeji* (2001) och ett vikariat på Aftonbladets kulturredaktion. Författaren redogör för små pikar och subtila maktmedel som vanligtvis förbises till förmån för de större och mer konkreta ”tigrarna”. Hon beskriver hur hon utvecklar en paranoia där hon ibland inte vet vad som beror på henne och vad som beror på systemet, vad som är sant eller falskt.

I sina förebråelser av de maktmissbrukande männen (och kvinnorna) har hon inte fingerat några namn utan behållit såväl efternamn som titel. Detta ledde till en mycket hätsk debatt på landets kultursidor som fokuserade på å ena sidan i vilken utsträckning namngivna personer bör figurera i romaner och huruvida dessa personer verkligen gjort det Lundgren skrivit att de gjort. Å andra sidan fördes en diskussion om författarens psykiska hälsa, till exempel Maria Schottenius på *Dagens Nyheter* som ansåg att Albert Bonniers förlag utnyttjat en ”skör människas verklighetsuppfattning” och att boken var en sjuk persons privata vendetta. (*Dagens Nyheter* 2007-09-03)

Frågor om vart gränsen går mellan roman och dokumentär/biografi fanns också i debatten, men till följd av namngivningarna stannade diskussionerna i många fall vid hur hög sanningshalten var i det Lundgren skrivit. Ur ett postmodernt perspektiv blir boken intressant eftersom den ifrågasätter anspråk på att återspegla en redan existerande verklighet och istället leker med såväl den narrativa uppbyggnaden som definitionerna av sanning och lögn. I relation till traditionell feministisk självbiografi blir den också spännande eftersom den inte alls går i linje med den klassiska ”kvinnoromanen”, utan kommunicerar snarare intertextuellt med August Strindberg än med Kerstin Thorvall.

Lundgren menar själv att boken är feministisk i belysandet av det sexistiska kultursverige och hävdar sig själv som geni i linje med Carina Rydberg, Victoria Benedictsson eller Edith Södergran. I artikeln ”Myggor och Tigrar: en feministisk bruksanvisning”, i tidningen *Bang* nr 3 2007, skriver kulturjournalisten Lena Sohl att förväntningarna på feministisk litteratur är att ”den ska vara uppbygglig, syftande till

förbättrad jämställdhet” och att ”den ska gå att dra lärdom av”. När en berättelse sen inte lever upp till dessa förväntningar och berättar en inte lika enkel historia blir reaktionerna ofta förvirrade. Många av kritikerna har läst boken nästan bokstavligt talat och som en nidskrift, den har lästs ”som om ärendet vore att upprätta balans” medan den kanske istället visar på motsatsen, att det är såhär våldslogiken fungerar. Sohl hyllar i artikeln Lundgren som en feministisk anti-hjältinna och menar att debatten kring *Myggor och Tigrar* ”visar att vår kulturs största skräckisar fortfarande är: den oälskade intellektuella kvinnan. En kvinna bör uppträda som ett idealt offer, annars diagnostiseras hon som galen”.

Syftet med uppsatsen är att undersöka texters möjlighet att visa inte bara textens omöjlighet att helt och fullt skildra en händelse, ett liv eller en karaktär, utan även omöjligheten till detta i verkliga livet. Kan en skönlitterär text få oss att inse varje situations komplexitet och dess beroende av sitt specifika sammanhang? Och i förlängning även få oss att se förtryck på detta nyanserade sätt?

1.1 Frågeställning

Hur skapar skönlitterära texter möjligheter och gränser för hur vi pratar om och ser på kvinnor? Vilka möjligheter har en skönlitterär text i att omvärdera kvinnors positioner?

1.3 Disposition

Jag kommer först teckna den teoretiska bakgrund som jag använt mig av, vilken representerar dels forskningsbakgrunden, dels mina teoretiska utgångspunkter. Sedan för jag en diskussion kring metod och epistemologi följt av en redogörelse av den form av textanalys jag använt mig av och utifrån vilka ämnen jag tematiserar analysen, därefter följer själva analysen och en avslutande diskussion.

2. Teori och Bakgrund

I följande avsnitt redogörs för tidigare feministisk forskning kring självbiografier och kvinnors självbiografiska skrivande, såväl som relevant genusvetenskaplig forskning i ett historiskt perspektiv.

2.1 Den självbiografiska forskningens födelse

Lisbeth Larsson, professor i litteraturvetenskap med inriktning på genusforskning vid Göteborgs universitet, undersöker i boken *Sanning och konsekvens – Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna* hur vi använder ”de sanna berättelserna” i våra liv och hur kampen om sanningsanspråk försiggår i samhället mellan könen. Den teoretiska bakgrund som presenteras här är huvudsakligen baserad på Larssons studie med komplettering från litteraturvetaren Cristine Sarrimos avhandling *När det personliga blev politiskt – 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*. Sarrimo studerar i sin tur fem olika svenska kvinnliga författares självbiografiska böcker i syfte att kartlägga 70-talets feministiska och litterära offentlighet, samt att se hur den bidrog till att skapa en könsbestämd självbiografisk genre med politiska potentialer. (Sarrimo 9)

Traditionell självbiografiforskning

Det självbiografiska forskningsfältet var till en början ett litet område fokuserat på skriftens sanningsvärde, eftersom självbiografien antogs vara en direkt produkt av den okomplicerade relationen mellan författare och text. Men denna enkla syn försvann gradvis under efterkrigstiden även om textens sanningshalt fortfarande var av stor vikt. Larsson nämner Roy Pascals *Design and Truth in Autobiography* från 1960 och James Olneys *Metaphors of Selves* från 1972 som representativa för en ny strömning vilka ansåg att den självbiografiska texten inte kan ses som ”ren” fakta utan som en förmedlad sanning. Dessa teoretiker ansåg att självbiografien i sig är en metafor för mannen som skrivit den och i förlängningen över livet självt. Georges Gusdorf menade att självbiografien blottade författarens försök att skapa mening i sin egen mytiska berättelse och Olney gick så långt som att säga att självbiografien är ett monument över ett jag i tillblivelse vilket uttrycks genom metaforer i texten. (Larsson 77-79)

Det enhetliga subjektet

Pascal, Olney och dess likar var även sysselsatta med att fixera och definiera den självbiografiska genren. De mätte skriftens sanningshalt och autenticitet i förhållande till dess estetiska sammanhållning. Olney definierade den ”sanna självbiografien”, eller ”autobiography proper”, som en enhetlig, sammanhållen och metaforiskt korrekt skriven historia, eftersom han ansåg att jagets mest utmärkande drag var enhetlighet

och avgränsning. Kvinnors självbiografier ansågs i detta sammanhang endast representera misslyckade och negativa exempel. (Larsson 80)

Det kvinnliga fragmentariska jaget

1980 utges antologin *Women's Autobiography*, med Estelle Jelinek som redaktör som kom att bli signifikant för födelsen av en feministisk riktning inom fältet och som även bidrog till att modifiera genren. Jelinek undersökte den tidigare gjorda självbiografiforskningen och kom fram till att kvinnor nästan helt uteslutits ur den allmänna kanonen. Hon motsatte sig också den allmänna bilden av självbiografien som representativ för ett enhetligt subjekt och dess tillblivelse, istället menade hon att kvinnors livsberättelser representerar det privata och inte det offentliga, som de manliga självbiografierna ansågs vara allegorier för. Det var nu definieringen av det kvinnliga självet stiliserades och blev en stark representation inom den framväxande forskningen kring kvinnors självbiografier. Enligt Jelinek har kvinnors självbiografiska skrifter inte den sammanhållning som "autobiography proper" kräver, istället är de ofta fragmentariska, uppbyggda av små enheter, brytande av kronologin och saknar tydlig progression. (Larsson 81-83)

Precis som hos Pascal och Olney ansågs texten representera författarens karaktär och vice versa, vilket ledde till en implementering av den nämnda definieringen av det kvinnliga jaget inte bara i den självbiografiska texten utan även hos kvinnor i stort. Exempelvis i Margaretha Fahlgrens forskning på Sun Axelssons självbiografiska verk där Fahlgren följer Jelineks definiering av det kvinnliga skrivandet och kopplar den till en inre psykologisk struktur hos kvinnor som anses skilja sig från den inre motsvarigheten hos män. (Larsson 82)

Med betoning på erfarenhet

På 80-talet utvecklades alltså den feministiska självbiografiforskningen framförallt internationellt med fokus på kvinnans jag och identitet. De flesta forskare menade att den kvinnliga självbiografien var ett autentiskt uttryck för kvinnans position i ett patriarkalt system och det kvinnliga jaget konstruerades som fragmentariskt och underordnat, med syfte att skapa en könsspecifik kanon. (Sarrimo 14)

Sarrimo lyfter fram att det i den så kallade kvinnolitteraturens barndom lades stor vikt vid skillnaden mellan mäns och kvinnors erfarenheter. Könet blev en läsanvisning och kvinnors självbiografier ansågs beskriva sina underordnade och förtryckta jag, medan männen fick patent på att skildra det lyckade individualistiska

och västerländska subjektet. (Sarrimo 9,10) Vidare menar hon att det var så den könsbestämda (och ganska nedlåtande) termen ”kvinnolitteratur” myntades.

Den erfarenhetsbaserade litteraturen kan jämföras med den våg av ståndpunktsteorier som dominerade det feministiska forskningsfältet på 70- och 80-talet. Teoretiker som Nancy C. M. Hartsock och Patricia Hill Collins var båda förespråkare för en vetenskapsteori baserad på kvinnors erfarenheter. Med grund i marxismen och idén om den underordnade gruppen som innehavare av den sanna kunskapen, ville de feministiska teoretikerna uppvärdera kvinnors erfarenheter som de sanna kunskapskällorna till det patriarkala samhället.

2.2 Den språkliga vändningen och de stora berättelsernas död

Efter 1960- och 70-talens självbiografiforskning kom en strömning av forskare som tog utgångspunkt i Barthes, Derrida, Lacan och de Mans poststrukturalistiska teorier som profilerade sig mot den tradition som sett skriften som ett uttryck för jaget som skrivit den och betonade istället skriftens och språkets prioritet som konstruerande och skapande av jaget. (Larsson 98)

Under 1980- och 90-talen byttes det maniska fokuset på genredefiniering som sysselsatt självbiografiforskarna på 1960- och 70-talen ut mot ett intresse för genrens gränslöshet, inbyggda motsägelsefullhet och negerande av de karaktäristika som tidigare hade definierat området. Det fokuserades inte på varken den estetiska biten eller på de levnadsöden som berättades, istället diskuterades nästan enbart genrens godtyckliga och konstruerande egenart och de självbiografiska berättelsernas likhet och närhet med fiktiva berättelser. (Larsson 98)

Denna dekonstruktionsvåg hörde samman med den genomgående språkliga vändningen inom akademien som inbegrep demonteringen av ”de stora berättelserna” och ett avsärande av tron på det individuella och rationella subjektet. Larsson menar att självbiografiforskningen var en drivande faktor i dekonstruktionen av idén om ett sammanhängande mänskligt subjekt och ”dess förmåga att uttrycka sin egenart eller sanningen om sitt själv genom skrift”. Vidare menar hon att självbiografien inom postmodernismen inte blir ”ett uttryck för ett jag utan ett säte för en identitetsproduktion som ska undersökas ... och en plats för kamp”. (Larsson 99)

Jagets förintelse

Dekonstruktionsteoretikern Roland Barthes har haft stor betydelse för den självbiografiska forskningen, redan 1975 skrev han sin anti-självbiografiska *Roland Barthes par Roland Barthes* i vilken han demonterar alla föreställningar om ett författande jag som kan skriva sitt själv och berätta en autentisk/sanningsenlig berättelse om sitt liv och sitt jag. För Barthes och Derrida är det självbiografiska skrivandet kopplat till död, enligt den förre är detta skrivande en förintelse av jaget snarare än en tillägnelse av det. Derrida kom i sina studier av Rousseau fram till att skrivandet för denne var ”en oerhörd uppoffring som syftade till att symboliskt återerövra närvaron ... att dö genom sitt skrivande är också något som inleder livet”. (Larsson 102) Han ansåg att man när man skriver ner sina minnen och berättar historien om sitt liv, på samma gång gör det som är levande och föränderligt till något statiskt och dött. (Larsson 101-102)

Paul de Man i sin tur menade att det fascinerande med självbiografen inte är att den uttrycker någon sorts självkänedom, utan det att den på ett träffande sätt illustrerar ”det omöjliga i varje försök till avslut och totalitet”. (Larsson 103)

För ovan nämnda teoretiker blir alltså självbiografen det perfekta exemplet på ”inte bara sin egen utan alla texters grundläggande fikcionalitet och bristande referentialitet”. För dem är språket det som skiljer människan från hennes vara och det som spelar störst roll i människans ”förfrämmande av sig själv”, Barthes benämner det etablerade språket ’doxa’ och gör det synonymt med brist på närvaro eftersom det delar människan i två och får henne att betrakta sig själv som någon annan. (Larsson 103)

Uppvärderingen av det ”kvinnliga” och erfarenhetens död

Den tidiga forskningens tilltro till jaget och det individuella subjektets möjlighet att frigöras genom det självbiografiska skrivandet (inklusive den feministiska forskningens uppvärdering av den specifikt kvinnliga erfarenheten) byttes av poststrukturalisterna ut mot ett blint förnekande av jaget och en idé om att benämning av jaget ledde till dess definitiva undergång. På 1980-talet fick Barthes anti-självbiografi representera en ny sorts skrift som underminerade jaget istället för att uppvärdera och fixera det. (Larsson 104-105)

”Barthes fragmentariska, icke-kronologiska genre-negerande självbiografi med dess jagtomma centrum ligger intressant nog mycket nära det som inom feministisk

forskning beskrivits som den kvinnliga självbiografins karaktäristika”. (Larsson 105)
Det fragmentariska jaget som tidigare fått representera den misslyckade självbiografen blev nu alltså närmast idealiserat inom dekonstruktionen, det kvinnliga förkroppsligade det okända, drömmen om något annat och vägen till förnyelse. (Larsson 105)

Men trots denna uppvärdering av det feminina fortsatte kvinnors självbiografier att uteslutas från den breda/allmänna forskningen, istället utvecklades två riktningar parallellt som utåt sett var helt separata men som teoretiskt liknade varandra mycket. Ett fält som nästan enbart studerade mäns självbiografier och ett feministiskt fält som nästan uteslutande studerade kvinnors självbiografier. (Larsson 105-106)

1980-talets självbiografiforskare förenades i en elegi över det förlorade subjektet, Larsson påpekar det paradoxala i dekonstruktionens exkludering av innehållet i den text som ska förstås och dess blinda fokusering på det faktum att självbiografen inte kan göra det den utger sig för att göra, det vill säga ”återkalla det förgångna, det som redan är dött”. (Larsson 109,111-112) Ett exempel är den feministiska teoretikern Domna Stanton som 1984 endast intresserade sig för de textliga strategier kvinnor använder för att installera ett själv, och inte det som de berättar om sina liv. Det ”kvinnliga” kom för dåtidens feministiska forskare, som inspirerats av Derrida och Lacan, att symbolisera allt det som inte ryms inom det fallocentriskt uppbyggda språket. Sidonie Smith skriver i *A Poetics of Women's Autobiography* 1987 att kvinnor, för att skriva en kulturellt begriplig text, måste anpassa sig till ”en ’huvudberättelse’ där det talande subjektet per definition är manligt” (Larsson 107) och därför är det självbiografiska skrivandet detsamma som att ansluta sig till och bli innesluten i den falliska ordningen.

bell hooks och döden genom skrivandet

För den postkoloniala feministen bell hooks var det självbiografiska skrivandet en dubbeltydig process av att döda och ge liv.

”För mig var detta att berätta om min uppväxt intimt förknippat med en längtan efter att döda mitt eget jag utan att behöva dö på allvar. Jag ville ta död på detta liv genom att skriva. Så fort detta jag var borta – ute ur mitt liv en gång för alla – kunde jag mycket lättare bli mitt rätta jag”. (Larsson 112)

Denna beskrivning av skrivandet som både ett dödande och en födelse finner Larsson även hos de kvinnliga självbiografiker hon studerat, men hon menar att denna död skiljer sig från dekonstruktionsteoretikernas död just eftersom den även inbegriper en pånyttfödelse.

”Den äger inte rum i det självbiografiska skrivandet utan har redan skett i mötet med de andra och den andre – i livets och inte skriftens möte med det som Barthes kallar ’doxa’ – och det självbiografiska skrivandet är tvärtom ett medel att omintetgöra denna död”. (Larsson 112)

För kvinnan blir det självbiografiska skrivandet ett mord på och en utplåning av det kulturella och identitetsmässiga mord hon redan utsatts för.

Rekonstruktion

Parallellt med dekonstruktionstrenden inom akademien utvecklades vad Larsson kallar rekonstruktionen av självbiografiska skrifter, vilken användes av en rad sociala och kulturella minoritetsgrupper för att lyfta fram diskussionen om olika kulturella identiteter. Inom denna riktning, representerad främst inom ämnen som black studies, lesbian and gay studies och postkoloniala studier, delades kritiken av det enhetliga subjektet och den allmängiltiga människan men man tog inte absolut avstånd från subjektet, utan ville istället visa dess mångfald och inte dess upplösning. (Larsson 112-114)

Fokus på diskurs och villkoren för identitetsskapande

Trots den återupplivning av identitetspolitiken som nu skedde var man inom den dominerande delen av självbiografiforskningen främst sysselsatt med diskursanalys. Inom fältet på 1980- och 90-talen var fokuset alltså flyttat från att undersöka alternativa identiteter till att undersöka villkoren för olika identitetsbeskrivningar, man intresserade sig för möjligheten att berätta och för hur de olika berättelserna förhåller sig till varandra. I studierna av marginaliserade grupper självbiografier kom det att handla om hur olika identiteter konstruerades i texterna och hur dessa förhöll sig till begrepp som exempelvis ”svart” och ”kvinna” i den förhärskande diskursen. (Larsson 115)

2.3 Sanningsanspråk och återtagandet av synen på självbiografin som referentiell utsaga

Under 1990-talet fanns det inom självbiografiforskningen en stark tendens att återta synen på självbiografin som hänvisande till en specifik verklighet med en potentiell förmåga att uttrycka sanning. Drivande i denna strömning var den feministiska forskningen inom vilken problematiken kring kvinnors självbiografiska skrivande vid den här tiden blev akut. Frågor som ”hur läser man kvinnors berättelser om sina liv inom en förståelseram som säger att de med den förhärskande diskurs de måste använda inte kan veta något om det?” och ”hur berättar man sitt liv i en kultur som samtidigt som man berättar insisterar på att man inte kan berätta?” väcktes till liv. Den feministiska självbiografiforskaren Liz Stanley håller 1992 i *The auto/biographical I* ett försvarstal för återupprättande av det inom akademien utplånade sambandet mellan liv och text i självbiografin, hon menar att även om varje text följer vissa element och strategier så kvarstår det faktum att livet kommer före skriften – ”självbiografisk textualitet är varken en deterministisk upprepning av livet eller (som regel) en total uppfinning”.(Larsson 125)

Självbiografins drivkrafter

Inom självbiografiforskningen har det, enligt Larsson, hela tiden funnits en närvarande diskussion om vilken sorts drivkraft det är som ligger bakom och pådriver det självbiografiska skrivandet. Från 1960-talet när man ansåg att det var den enskilde individens behov av att förstå sin värld och skapa mening med sitt liv, via en idé om människans strävan efter ordning, helhet och harmoni i en kaosartad värld på 70-talet, till den på 80-talet rådande synen på självbiografiskrivandet som en social akt där författaren återupprättar ”sitt jag gentemot den värld som hela tiden hotar att montera ned det”.(Larsson 115) Gemensamt för de olika förklaringarna har emellertid varit att skrivandet alltid ansetts vara ett uttryck för ett behov att försvara sig. Larsson tar upp hur självbiografin i relation till begreppet ”bekännelse”, som den ofta ses som synonym till, har bidragit till att konstruera den självbiografiska texten som en rättegångsliknande process. ”Där den skrivande ser sig föranlåten att bekänna (och försvara eller sona) en synd inför någon annan, och där texten installerar en domare samtidigt som den gör läsaren till en sådan”. (Larsson 116)

Felicity Nussbaum studerar i *The Autobiographical Subject* från 1989 så kallade ”skandalösa memoarer” från 1700-talet som hon menar uppkom som en följd av den

smutskastning som de kvinnliga författarna varit utsatt för, hon karakteriserar till och med det självbiografiska skrivandet som en plats både för motstånd och för rättfärdigande. ”Med sina självbiografier söker kvinnor som hela tiden gjort motstånd mot och överskridit den kulturella normen för kvinnlighet legitimera sig inom den förhärskande diskursen, samtidigt som de återigen gör motstånd mot den”. (Larsson 116-117)

Kritik mot kvinnors skrivande

I studierna av Marika Stiernstedts och Mia Leche Löfgrens självbiografiska verk och den mottagning de fått i den litterära offentligheten visar Larsson hur de båda fått kritik, inte för att de ljuger vilket ingen tycks anklaga dem för, utan för att de berättar överhuvudtaget. Både Stiernstedt och Leche Löfgren försökte i sitt självbiografiska skrivande undvika den tidigare nämnda rättegångsformen eftersom de inte ville anklaga någon utan snarare berätta sanningen, men trots detta var det som beskyllande part de mottogs och lästes av kritikerna. (Larsson 118-120)

Legitima och ickelegitima sanningsbärare

”För att kunna framstå som en auktoritativ bärare av ’sanning’ måste man alltså framgångsrikt placera sig själv i rollen som bekännande subjekt vars framställning på ett adekvat sätt uppfyller tillräckligt många av kriterierna på en bekännelse” (Gilmore citerad i Larsson 120) Enligt Gilmore auktoriseras vissa sanningsutsagor inom den självbiografiska diskursen, medan andra kriminaliseras.

Till skillnad från föregående feministisk forskning som hävdade att kvinnor inte kan skriva självbiografier med ett patriarkalt språk, menade Gilmore att problemet var att kvinnors självbiografiska berättelser inte tillskrivs något sanningsvärde ”inom vår kulturs förhärskande ’sanningsproduktion’”. (Larsson 120)

Möjligheten till sanningsutsagor inom bekännelsediskursen?

I diskussionen om det är möjligt för kvinnor att berätta sanningen om sig själva menar Gilmore att kvinnor i bekännelsediskursen kan hitta en subjektsposition ”som ger dem makt att formulera sanningsanspråk.” (Larsson 125) Men som Larsson påpekar blir det i ljuset av Gilmores tidigare studier av sanningsmekanismer svårt att se hur dessa sanningar kan bli betraktade som just sanningar i det offentliga rummet. En av Larssons slutsatser är också att det är i själva läsningen som den meningsförstörande konfrontationen med språket sker, i vilken kvinnors

självbiografiska sanningar förvandlas till något förgängligt och godtyckligt, långt ifrån att bli betraktade som sanning. (Larsson 126)

Sanning och konsekvens

I inledningen av sin studie redogör Larsson för sin egen inställning till självbiografiska texter och hennes syn på ett eventuellt sanningsvärde. Hon menar att det inom självbiografiforskningen de senaste åren bara diskuterats huruvida texter kan ses som sanning, som korrekta sanningsutsagor, eller som konsekvenser av författarens position och diskursiva konventioner. Larsson ser istället texter som både och, självbiografier är alltid konstruerade berättelser, skapade inom en viss kulturell kontext utifrån en specifik position, men ”det som är specifikt för dem är att författaren i sin text ingår ett sanningskontrakt med läsaren och att den kommer att finnas i världen som en sanningsutsaga, vare sig det går att visa att innehållet i den är lögn eller ej”. (Larsson 16) Det är också här jag tar min utgångspunkt i relation till *Myggor och Tigrar*, som jag givetvis ser som en konstruerad berättelse men vars sanningsanspråk jag tar på allvar och vill undersöka närmare.

Vad har Myggor och Tigrar med självbiografiforskning att göra?

Jag har valt att läsa *Myggor och Tigrar* som en självbiografisk text trots att den inte lever upp till alla de kriterier som definierat genren traditionellt. Lundgren har aldrig gått ut med att boken är en sanningsenlig självbiografi, utan har i poststrukturalistisk anda, som baksidestexten antyder, rört sig ”i gränlandet mellan litteratur och verklighet”. Det sätt boken är skriven på är i en närmast dagbokslik form som ligger nära det klassiska självbiografiska skrivandet och den har också mottagits som en sådan. Jag väljer att läsa verket med hjälp av ovan redogjorda teorier för att jag anser att Lundgren i texten förhåller sig till andra självbiografiska texter i allmänhet och till skrivande kvinnors anspråk på sanning i synnerhet.

Texten är inte heller den traditionella livsberättelsen som redovisar ett livsförlopp i försök att skapa kausala orsakssammanhang och kronologiska definitioner av händelser, utan snarare en bit av Lundgrens liv i förhållande till samhällets patriarkala strukturer. Just därför blir den också intressant i förhållande till den poststrukturalistiska debatten om sanningsanspråk, narrativitet och subjektiv kunskap. Det Lundgren gör är att visa på komplexiteten i varje mänsklig relation och samhället i stort. Genom att ta avstånd från den platta diskussionen om vad som ”verkligt” sades eller vad som ”egentligen” hände visar hon i ett icke-akademiskt perspektiv hur

varje möte, händelse eller upplevelse alltid är en subjektiv tolkning av de inblandade parterna, och då en tolkning som alltid är färgad av den specifika sociala kontext som den sker i.

Med detta perspektiv blir det intressant och relevant att ta den självbiografiska ingången till texten, något som också gör att jag i min läsning kan ta avstånd från den infekterade debatt som följde på publiceringen och som till stor del grundade sig i att de namngivna personerna kände sig hotade i sina maktpositioner. Min ingång i analysen är fokuserad på texten som det litterära verk den är, eftersom det enligt min mening blir irrelevant att endast diskutera vem som sa vad när man avsagt sig tron på objektivitet och universella sanningar. Min relation till texter i stort och den syn på text som präglat min analys kommer vidare diskuteras i metodkapitlet.

3. Metod

I detta avsnitt kommer jag först presentera mitt material och kort redovisa för handlingen i *Myggor och Tigrar*. Sedan följer en diskussion kring metod och epistemologi, kapitlet avslutas med en redogörelse över hur jag gått till väga i analysen.

3.1 Material

Myggor och Tigrar gavs ut 7:e augusti 2007 på Albert Bonniers förlag, det är Lundgrens tredje bok efter romanerna *Sprickan i ögat* (1993) och *Pompeji* (2001). Baksidestexten lyder:

”En autentisk skildring av camorran i Neapel och maffiafasonerna i svenskt kulturliv. I efterskalven av Pompejiromanen – kritikerframgångarna och Augustynominingen – kastades författaren ut i en osäker tillvaro i arbetslivet på en kulturredaktion och så småningom tillbaka till platsen för brottet, Neapels undre värld. Likt en förklädd detektiv rör sig Maja Lundgren oförskräckt i gränslandet mellan litteratur och verklighet. *Myggor och Tigrar* är en klassisk helvetesvandring och en uppgörelse med vår tids påvar och småpåvar”.

Marknadsföringstexten talar sitt tydliga språk när den benämner Lundgren som en detektiv i ”gränslandet mellan litteratur och verklighet”, det handlar inte om en

glasklar anklagelse utan en konstruerad berättelse som redan innan läsningen börjat kräver läsarens engagemang. Vad är sant? Vad är falskt? Avgör själv tycks förlaget och författaren vilja säga.

På drygt 500 sidor får vi följa Lundgrens självreflexiva uppgörelse som börjar med författarens första möte med den italienska maffian på en bro i byn Boscoreale. Berättelsen följer ingen enkel kronologi utan hoppar ständigt i tiden - via återblickar till barndomen och uppväxten till laddade möten i den svenska kulturvärlden, och tillbaka till den napolitanska camorran igen. Ett av bokens viktigaste teman är ifrågasättandet och granskandet av den vålds- och maffiaromantik som råder såväl i Neapel som i Stockholm.

Boken är uppbyggd kring två övergripande teman, å ena sidan är det uppgörelsen med en västerländsk våldsromantik som Lundgren tycker sig se i både Stockholm och Neapel. Å andra sidan ligger fokus på de snedvridna patriarkala strukturerna i samhället i allmänhet och i Sveriges kulturelit i synnerhet. På ett hänsynslöst sätt konstruerar Lundgren sig som paranoid och överkänslig för subtila maktutövanden.

3.2 Metod

Jag valde att göra en textanalys och inte en diskursanalys eftersom jag inte är intresserad av att undersöka vad som får sägas och vad som inte får sägas inom Lundgrens diskurs, utan snarare är intresserad av hur Lundgren beskriver den svenska kultureliten och på sitt eget sätt gör en diskursanalys av de skildrade sammanhangen. Det som har varit relevant för mig att undersöka är den bit av sin verklighet som Lundgren beskriver och vad det kan säga om samhället i stort. Jag har varit intresserad av det Lundgren faktiskt säger, eller det hon vill säga, och således passade textanalys bäst.

I boken *Reading Autobiography – A guide for interpreting life narratives* ger självbiografiforskarna Sidonie Smith och Julia Watson vägledning för hur man bör tolka självbiografiska berättelser. Bland annat diskuterar de det självbiografiska narrativets anspråk på sammanhang, och menar att man bör fråga sig om det finns ögonblick i texten då den bryter mot illusionen om ett narrativt sammanhang. Smith och Watson menar att man bör leta efter avvikelser, utelämnanden och motsägelser och hur dessa påverkar läsningen av narrativet som helhet såväl som förståelsen av det jag som författaren vill visa. Denna diskussion anser jag blir irrelevant i

förhållande till *Myggor och Tigrar* eftersom Lundgren aldrig gjort några anspråk på att skildra en kontinuitet eller sammanhängande helhet. Det man istället kan ifrågasätta är hennes försök till meta-analyser och hur genomskinlig hon egentligen kan bli för sig själv?

Lundgren hoppar kronologiskt i tiden, något Smith och Watson kommenterar med att man bör fråga sig vilka effekter tidshoppande har för den producerade berättelsen och fråga sig varför författaren kan ha ”played with or manipulated chronological or historical time in these ways”. (Smith & Watson 171) Denna ingång tyder på en extremt förenklad historiesyn och en tro på linjäritet som inom de postmoderna vetenskapspublikationerna torde vara som bortblåst. Kanske ska deras ifrågasättande ses i ett sammanhang där tolkningen berör traditionellt uppbyggda narrativ som faktiskt gör anspråk på att berätta en sanning genom en större berättelse. I förhållande till *Myggor och Tigrar* borde man istället vara vaksam i läsningen av de specifika skeenden som Lundgren beskriver ytterst detaljrikt. Eftersom varje händelse är återgiven med sådan detaljrikedom är det lätt att tro att Lundgren lyckats med bedriften att skildra ”allt”. Istället bör man fråga sig om hon medvetet eller undermedvetet utesluter något och vad det i så fall skulle ha för betydelse för berättelsen i sin helhet. Men jag skulle säga att även denna diskussion är irrelevant eftersom alla statueranden av kunskap i sig själva inbegriper ett uteslutande av något annat. Frånsäger vi oss tron på en universell sanning frånsäger vi oss också idén om att återge någonting ”exakt som det skedde”.

3.3 Epistemologi

I förhållande till epistemologiska debatter sällar jag mig till de poststrukturalistiska strömningar som menar att kunskap är socialt och kontextuellt situerad. För att undvika att båda sidor av den dualistiska objektivitetsfrågan vänder jag mig till den feministiska filosofen Donna Haraway. Istället för att å ena sidan se vetenskap som representerande en vy från ingenstans över en objektivt existerande verklighet, eller å andra sidan skriva in sig i en total social konstruktivism som avsäger sig alla idéer om en fristående verklighet och där kunskap endast är makt, menar Haraway att vi måste utveckla en feministisk objektivitet. I sin numera klassiska text *Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective* från 1988 efterlyser Haraway en position utifrån

vilken det är möjligt att prata om verklighet samtidigt som vi erkänner ”all the rich and always historically specific mediations through which we and everybody else must know the world.” (Haraway 577) Vidare anser hon att en feministisk objektivitet är detsamma som situerad kunskap, genom att se kunskap som påverkat av den plats, det subjekt, och den kulturella kontext som producerat den lyfts även den etiska betydelsen fram. (Haraway 581, Tanesini 172) Genom att ta fram författaren bakom texten istället för att dölja den bakom neutralt faktaspråk, öppnar detta ställningstagande upp för nya sätt att prata om kunskap och vetenskap. Som filosofen Alessandra Tanesini påvisar ”style, for Haraway ... matters; it is not just empty rhetoric” (Tanesini 33) och som Haraway själv säger ”the content is the form”. Formen är även substansen, genom att erkänna stilismens betydelse för textens mening betonas även språkets konstituerande funktioner.

Tanesini lyfter även fram hur denna riktning implicerar en förståelse av hur kunskap/vetenskap likt alla andra mänskliga aktiviteter får sin betydelse först i en större social kontext. (Tanesini 33)

I relation till *Myggor och Tigrar* anser jag att Lundgren på ett klart och tydligt sätt situerar den kunskap hon presenterar. I den läsning jag har gjort har det hela tiden varit självklart vilket subjekt som säger vad utifrån vilken position och inom vilken kulturell kontext. Jag tar i min analys avstånd från att de sanningar Lundgren presenterar skulle vara universella och allmängiltiga eftersom jag anser att några sådana sanningar inte existerar. Därför blir det också irrelevant att granska författarens diskurs i syfte att synliggöra dess inneboende maktstrukturer. Jag är istället intresserad av det hon medvetet säger och vilken förändringspotential det kan tänkas ha i sin specifika sociala kontext.

3.4 Textanalys

I min analytiska läsning fanns mina frågeställningar ständigt närvarande, fokus lades således på de partier som jag anser säger något nytt om kvinnors positioner och möjligheter och de delar som öppnar upp för alternativa kvinnliga subjektspositioner. Under läsningen frågade jag mig själv flera gånger vad det var med boken som vid första läsningen fick mig att reagera så positivt och tycka att den ”representerade en ny sorts feminism”. Det jag kom fram till var att Lundgren hade ett nytt sätt att

kartlägga förtryck på, vilket således också blev en närvarande frågeställning i min analytiska läsning.

Det som har varit problematiskt är Lundgrens användning av begreppet kvinna som i många fall är vitt generaliserande och inbegriper ett antagande om att alla kvinnor delar samma erfarenheter (detta specifikt i de passager där författaren använder sig av en traditionell litterär symbolik inom vilken det manliga och det kvinnliga är laddat med fundamentalt skilda värden). Men denna användning av begreppet ser jag som ett nödvändigt skönlitterärt grepp för Lundgren som på så sätt tar argumenten till ett större samhällsperspektiv istället för att låta det stanna på en individnivå. Genom att generalisera om 'kvinnor' och 'män', istället för att låta det stanna vid 'hon' och 'han', lyfter hon in sina personliga upplevelser i ett större sammanhang och gör dem politiska. Det är också denna ingång jag haft i min analys där jag använder begreppet på samma sätt som Lundgren, något jag reflekterar ytterligare över i den avslutande diskussionen.

Myggor och Tigrar är en smärre tegelsten på sina 508 sidor och det är omöjligt att i en uppsats av den här storleken analysera hela boken, speciellt eftersom det är en så pass spretig text. Men att avgränsa sig till bara ett tio- eller tjugotal sidor var inte heller ett alternativ då texten är långt ifrån avgränsad eller strukturerad i ämneskapitel. Istället valde jag bort de passager som uteslutande berör tiden i Neapel och examinationen av camorrans våldslogik vilka tar upp mer än hälften av boken.

Mitt fokus har snarare legat på skildringen av vikariatet på Aftonbladet och på Lundgrens framställning av den svenska kulturvärlden. Men att göra en sådan nitisk uppdelning helt och fullt är omöjligt eftersom de olika temana hela tiden går in i varandra. Genom att inte kronologiskt avgränsa någon del av berättelsen utan istället blanda friskt både tidsmässigt och orsaksmässigt underminerar Lundgren idén om kausala orsakssammanhang samtidigt som hon visar på vikten av varje diskurs specifika och kontextbundna språk. I stilistiken blir Lundgrens diskursanalytiska poänger således extra tydliga och att avgränsa analysen till endast en liten del av denna helhet vore att helt missa dessa poänger. Därför har jag istället letat efter de genomgående teman som jag tycker är relevanta för min frågeställning, både i relation till boken och i relation till min teori. På så sätt har jag kunnat inbegripa varje detalj i anknytning till det större sammanhang som Lundgren syftar till att skildra. Dessa teman är möjligheter, gränser och alternativa positioner; texter som både rättfärdigande och motstånd; förhållandet till och skildringen av andra kvinnor;

legaliserat maktutövande och osynligt förtryck; inre eller yttre demoner; döden genom skrivandet; geniförklarande; det fragmentariska jaget.

4. Analys

I analysen kommer jag försöka besvara mina inledande frågeställningar: Hur texter skapar möjligheter och gränser för hur vi pratar om och ser på kvinnor? Vilka möjligheter har en skönlitterär text i att omvärdera kvinnors positioner?

Frågeställningarna går på sina ställen in i varandra och berör delvis samma teman, texten har således i analysen tematiserats utifrån de tidigare nämnda teman som jag funnit relevanta för mina frågeställningar.

4.1 Möjligheter, gränser och alternativa positioner

Att undersöka hur en skönlitterär text skapar möjligheter och gränser för hur vi ser på och pratar om kvinnor kan vara svårt och kan aldrig helt och fullt besvaras eftersom det är omöjligt att veta vilka avtryck texten i fråga gör eller hur den tas emot av olika individer i olika diskurser. Men det är inte heller mitt syfte att avgöra hur enskilda personers uppfattning av dessa gränser och möjligheter förändrats på grund av Lundgrens bok, det jag är intresserad av att se är hur den skildrar strukturellt förtryck och de uttryck detta förtryck tar. Således vill jag i analyskapitlet även undersöka hur de möjligheter och gränser som kvinnor allmänt anses ha är beroende av hur vi ser på strukturellt förtryck. Exempelvis är det en allmän uppfattning att kvinnor överlag har lägre lön än män, men det pratas sällan om varför det ser ut på det viset, varför det finns färre kvinnor i ledande positioner, annat än i övergripande och abstrakta termer.

För att ändra rådande strukturer är det nödvändigt att kartlägga de osynliga maktmekanismer som reglerar vad som får sägas och vad som inte får sägas, vad som får göras och vad som inte får göras. Att göra det förgivettagna synligt och ifrågasätta dess regelverk och gränsdragningar.

I nedanstående stycke tecknar Lundgren vad som kan beskrivas som ett syfte:

”Jag är ingen åsiktspolis eller så kallad förtrycksobservatör, jag försöker bara beskriva ett skeende. Jag beskriver det för att jag tror att den på ytan civiliserade kulturvärlden ställde mig inför krafter – både inre och yttre – som av någon anledning bryter ner... kanske inte alla kvinnor, men de kvinnor som av en eller annan orsak betraktas som hot. Och att det därför är

viktigt att så noga som möjligt beskriva den dubbelmoral och snåriga process som höll på att göra mig galen. Och att under det arbetet försöka urskilja vad som är vanliga litterära avundsmekanismer, och vad som riktar sig specifikt mot en kvinna som sticker upp för mycket. Utan att idealisera mig själv. Skilja inre demoner från de yttre. Är det lätt? Nej, det är svårt. Jag uppfattade det som att en historieskrivning drog igång, att jag hade den rakt framför mina ögon, att leden slöt sig och stampade för att skrämja bort mig.” (Lundgren 54)

Det är alltså det här som är Lundgrens intention med boken och det är i detta ljus man som läsare ska se de möten och relationer hon senare beskriver. Här kan man även utläsa en tydlig feministisk ståndpunkt och ett mål, att synliggöra de mekanismer som håller kvinnor utanför ledande positioner i kulturbranschen. I förhållande till diskursteorier blir detta ställningstagande intressant eftersom det närmast framstår som att hon vill göra en diskursanalys av sina egna erfarenheter på Aftonbladets kulturredaktion, för att på så vis synliggöra de diskursiva förutsättningar som är avgörande för vem som hamnar var i makthierarkin.

4.2 Texten som både rättfärdigande och motstånd

I ovanstående citat märks också en klar definiering av texten som ett försvarstal, ett rättfärdigande och ett försök för Lundgren att reda ut både för sig själv och för läsaren vilka skeenden som var delaktiga i hennes känsla av att ha uteslutits från Aftonbladets kulturredaktion. Detta kan kopplas till de självbiografins drivkrafter som Larsson talar om, hur den självbiografiska boken i många fall fått fungera som ett försvarstal och 80-talets syn på självbiografiskrivandet som en social akt där författaren återupprättar ”sitt jag gentemot den värld som hela tiden hotar att montera ned det”.(Larsson 115)

Paralleller kan även dras till Nussbaum som i sin forskning kom fram till att kvinnor använt självbiografien både som en plats för motstånd och för rättfärdigande. ”Med sina självbiografier söker kvinnor som hela tiden gjort motstånd mot och överskridit den kulturella normen för kvinnlighet legitimera sig inom den förhärskande diskursen, samtidigt som de återigen gör motstånd mot den”. (Larsson 116-117) Genom att så specifikt som möjligt återberätta de händelser och de små saker som fått henne att reagera på ett visst sätt, rättfärdigar Lundgren sitt handlande samtidigt som hon gör motstånd mot att det fungerar på det viset.

Detta är något som genomsyrar hela boken och förklarar på sina ställen även varför Lundgren valt att ”hänga ut” andra kvinnor istället för att i traditionell feministisk

anda hålla starkt på solidariteten kvinnor emellan. Exempelvis i samband med kritik av de kvinnor som tydligt upprätthåller männens privilegium där Lundgren uttrycker sig som följare. ”Och fan ta de smilfinkar som fortfarande agerar stömadamer åt manliga egon. / Hatet urholkar själen. Det har varit absolut nödtvunget för mig att skriva om det.” (Lundgren 249) Här finns en tydlig medvetenhet om att hon gör ”fel” i sin kritik, men också en förklaring av varför hon anser det vara nödvändigt.

4.3 Förhållandet till och skildringen av andra kvinnor

En av de mest signifikanta skillnader mellan Lundgrens bok och klassisk feministiskt uppbyggd litteratur är att hon inte väjer för att kritisera andra kvinnor och utmåla både dem och sig själv som delaktiga i upprätthållandet av de rådande maktstrukturerna. Är så Lundgrens ”backstabbing” av andra kvinnor i kulturvärlden enbart en kniv i ryggen på systerskapet och solidariteten kvinnor emellan? Eller kan de bidra till nya förståelser av kvinnors positioner och framförallt av hur kvinnor konkurrerar med varandra?

Lundgren menar att den ”dekadenta, narcissistiska Stockholmsvänstern” förespråkar porr och prostitution, på frågan varför svarar hon:

”Männen för att de vill ha lammkött och skuldbefrielse. Kvinnorna för att de vill hålla sig väl med männen. De vet att det kostar mycket att inte kompromissa. Så de ägnar sig åt att försöka blidka en aning, kröker rygg, angelägna om att inte framstå som moralister, flinar lite, fräser till lite ibland kanske och många av dem fattar inte ens hur det gick till när de blev utmanövrerade.” (Lundgren 213)

Här sätter Lundgren själv ord på den förgörande position som många kvinnor i dessa sammanhang befinner sig i, och på så vis skulle jag vilja hävda att hon inte underminerar den kollektiva feministiska kampen, utan istället problematiserar möjligheterna till denna solidaritet och i förlängning även begreppet kvinna.

I skildringen av den ofrivilliga rivalitet som uppstod mellan henne och Petra Ulmanen då de båda vikarierade på Aftonbladet belyser Lundgren den komplexa men högst existerande konkurrensen mellan kvinnor som känns igen sen högstadielklassrummet där den snyggaste och mest framgångsrika tjejen även var den mest hatade i de egna leden.

”Allteftersom ökade spänningen mellan mig och Petra Ulmanen. Det var inte konkurrens från min sida, jag siktade inte på någon anställning, det var metaforerna och så bort igen. Men jag satt mot slutet mest hemma och arbetade. Det hände att hon ringde och med mycket len röst undrade om det gick bra att hon satt på min plats. Och jag började tycka att hon var dum.

Konkurrens är ohyggligt korkat, ju fler som tänker desto bättre. Nå, konkurrens är till för att man ska lyfta sin ande i håret.” (Lundgren 120)

Det kan tyckas absurt att förklara uppkomsten av konkurrens i dessa vaga termer, att bli provocerad av någon som ringer och med len röst undrar om de kan ta ens sittplats kan nog verka obegripligt. Men det är också här genialiteten i Lundgrens skildringar ligger, genom att presentera de, till synes oviktiga, små saker som får sin betydelse först i ett större perspektiv, ges läsaren möjlighet att själv sätta ihop två och två och utifrån eget huvud tolka skeendena. Istället för att på ett pedagogiskt lättillgängligt sätt presentera händelserna och servera en redan förutbestämd tolkning, låter författaren läsaren vara med i hela tolkningsprocessen och redogör allt som hon anser har bidragit till hennes syn på vad som hände. Nu kan det tvistas huruvida alla människor hade uppmärksammat just de saker Lundgren uppmärksammar och fäster sig vid, men den diskussionen blir irrelevant eftersom de specifika händelserna inte har någon betydelse som avskilda enheter utan får sin mening i det större sammanhanget och i relation till den diskursiva kontexten.

Som tillhörande samma kulturella kontext som Lundgren kan även jag se det lätt irriterande i en len rösts förfrågan om sittplats i förhållande till de tidigare skildrade situationerna och på så sätt synliggörs vår gemensamma kulturs regelverk samtidigt som ett ifrågasättande av varför det ser ut som det gör börjar gro.

4.4 Den oälskade kvinnan

Ett tydligare exempel är skildringen av Lundgren och Håkan Jaenssons kärlekshistoria där författarens ihärdiga uppvaktning och kurtiserande av Jaensson snabbt blir en jobbig och pinsam händelse bara att läsa om. Det blir tydligt hur svårt det är att förhålla sig till hennes position som oälskad eftersom det anses fullt och äckligt att som kvinna hålla uppe ett obesvarat kurtiserande.

”På Aftonbladets kulturfest 1999 gick jag fram till Håkan Jaensson.

Jag sa att han skulle följa med mig hem. Jag sa att jag älskade honom. Håkan Jaensson svarade att jag var söt, att han hade principer och framförallt att han var galet kär i sin fru. Samt att jag nog bara skulle tycka att han var tråkig.

Efter detta berättade jag – under inflytande av alkohol – för en rad människor att jag var kär i Håkan. Varför?

Jag minns att jag kände mig modig för att jag tog risker, för att jag stod för vad jag uppfattade som kärlek. Jag minns att jag kände mig som den mest romantiska människan i världen, för vilken hemlighetsfullhet var fel.” (Lundgren 108-109)

Utan att Lundgren behöver sätta ord på det, blir det tydligt hur denna kärleksdeklaration fördömdes och som läsare skruvar man på sig inför det obekväma i den skildrade situationen. Här blir det man *inte* får göra som kvinna tydligt belyst, på så sätt problematiserar Lundgren de tillgängliga subjekspositionerna inom den hegemoniska heterosexualiteten och belyser vad som är tillåtet och vad som inte är tillåtet i vår kulturella kontext.

4.5 Legaliserat maktutövande och osynligt förtryck

Vetskapen om att det är de osynliga maktmekanismerna som är de svåraste att rubba och de viktigaste att kritisera är tydligt boken igenom.

”Men just det faktum att de utspelar sig på rätt sida om lagen förlänar dem en legitimitet, en vardaglighet som gör att de godtas och omfattas av omertå: den regel som påbjuder lojalitet och tystnad. Det är vanskeligare att bryta igenom vanans makt än att skildra det exceptionella. Camorristans arm över räcket var verklig. Annat sker nästan subliminalt.” (Lundgren 64)

Återigen visar Lundgren en medvetenhet om det diskursiva regelverket och vikten av att undersöka det förgivettagna. Statuerandet ”det är vanskeligare att bryta igenom vanans makt än att skildra det exceptionella” kan liknas vid diskursteoretikerns intresse i att synliggöra vad som får och vad som inte får sägas, snarare än att undersöka det uttalat fördömda eller hyllade.

Men Lundgren är väl medveten om komplexiteten i att försöka skildra det subtila, det är ingenting som görs i en handvändning. ”Jag är ute på farligt vatten nu igen, det handlar om det osynliga. Det handlar om känsliga själars vånda – hela den här boken

gör ju det. Latenser.” (Lundgren 69) Författarens intentioner inbegriper alltså ett stort risktagande, inte minst gällande hennes egen trovärdighet.

”Jag vet att jag ser allt som utspelar sig bakom kulisserna. Jag vet också att jag inte kommer att bli trodd... Allt man kan komma på – neuros, sexuell frustration, paranoia – som skulle kunna vändas emot mig kan komma att vändas emot mig.” (Lundgren 375)

Här rör hon sig också kring den tidigare nämnda problematiken för kvinnor att legitimera sina sanningsanspråk inom den självbiografiska diskursen. I förhållande till Gilmores teorier om att kvinnor inom bekännelsediskursen har möjlighet att göra sanningsanspråk men att det är i konfrontationen med offentligheten som dessa undermineras, kan man dra tydliga paralleller till *Myggor och Tigrar* och det bemötande boken fick. I texten visar Lundgren på en sanning som sedan totalt avfärdades i den offentliga debatten och i den allmänna läsningen. Det stämmer även väl överens med de slutsatser Larsson gjort i sin forskning – att det är i den meningsförstörande konfrontationen med språket som kvinnors självbiografiska sanningar förvandlas till något godtyckligt och förgängligt.

Men det finns inte bara en medvetenhet om risken för att inte bli trodd av andra, utan också en insikt om svårigheten i att skilja de inre demonerna från de yttre. Den senare kan närmast liknas vid den feministiska metodologins ständiga ifrågasättande av forskarpositionen och omöjligheten för forskaren att producera kunskap fri från dennes egen subjektivitet.

”Kom inte och påstå att det är lätt att dra en gräns mellan paranoia och tankeläsning. Kom inte och påstå att mina kraftiga reaktioner inte är politiska. / Det är ett mönster. Jag säger det är ett mönster. Man måste skilja mellan sak och person. Det som händer när den där mekaniken drar igång igen – jag tänker ju: män kan bete sig hur som helst mot kvinnor och upprepa det och vägra inse vad de gör. Och då upphör min förmåga att försonas.” (392-393)

Ovanstående citat är en av många reflektioner från Lundgren över texten och ett ifrågasättande av sin egen trovärdighet och sin egen utsaga.

4.6 Inre eller yttre demoner?

Lundgren förnekar inte att hon har svårt att skilja på vad som är sant och vad som enbart är konstruktioner av hennes hjärnspöken. Vid ett tillfälle uttrycker hon sig ”men som så ofta kom de inre demonerna minst lika mycket utifrån” (Lundgren 20) och befäster på så sätt det inres beroende och påverkan av det sociala, såväl som garderar sig för resten av boken genom att aldrig definiera de kvinnliga hysterikornas paranoia som helt oberoende av en yttre kontext.

I förhållande till den vetenskapliga debatten om sanningsanspråk, subjektiv kunskap och det omöjliga i att representera en sann, prediskursiv verklighet blir detta uttalande också intressant. Kan man någonsin dra en tydlig gräns mellan vad som endast är en persons enskilda upplevelse och vad som är förankrat och orsakat i yttre strukturer? Och blir det verkligen relevant att diskutera vart gränsen går precis? Är inte det att kräva av den underordnade att ”sansa sig” i förhållande till ojämlika maktstrukturer, nästan som att säga ”skärp dig” så står du ut. Som att ytterligare begränsa kvinnors livsutrymme; ”gå inte till parken när det är mörkt du vet att du kan bli våldtagen då”. Att göra offret till ansvarsskyldig.

4.7 Döden genom skrivandet

Skildringen av vikariaten på Aftonbladet och den komplicerade relationen mellan Lundgren och hennes chef Håkan Jaensson kan tydligt kopplas till vad bell hooks kallar döden genom skrivandet. Man kan se det som om Lundgren behöver göra sig av med tiden på kulturredaktionen, dels visa på övergripande manschauvinismen, dels för att redogöra sina paranoior och försöka reda ut vad som är inre demoner och vad som är yttre strukturer. Precis som tidigare nämnts hör detta också ihop med texten som ett försvarstal och ett rättfärdigande. Specifikt i förhållande till hooks kan man se det som att Lundgren tar död på sitt paranoida och ’galna’ jag för att sedan kunna återskapa sig med ett nytt, rent själv.

4.8 Geniförklarande

En annan av de anmärkningsvärda sakerna med *Myggor och Tigrar* i förhållande till traditionell kvinnlig självbiografi där jaget oftast är underordnat och förtryckt, är att Lundgren inte konstruerar sig själv som offer på det klassiska viset. Istället

likställer hon sig med Strindberg och upphöjer sig själv till geni utan att ursäkta sig själv någonstans.

Exempelvis i skildringen av hur hon har hört och fortfarande tidvis hör röster samt att hon har haft drömmar med senarelagda innebörder kommenterar Lundgren ”Det betyder att tidens trauma har valt mig till spelplats”. (Lundgren 49) Något jag tolkar som ett klassiskt maskulint geniförklarande av sig själv och ett uppvärderande av det egna jaget och dess betydelse. På så sätt kommunicerar hon även intertextuellt med den självbiografiska traditionen. Hon konstruerar inte sig själv som ett drabbat offer utan som en utvald nyckelperson i ”tidens trauma”.

De intertextuella referenserna och medvetenheten om genrens förutsättningar och villkor blir extra tydliga i de passager där Lundgren ifrågasätter sig själv och den text hon håller på att skriva.

”Menar jag verkligen detta eller försöker jag ägna mig åt den falska typen av självförhärligande självbiografi som kan gå under samlingsnamnet ’ett asocialt genis uppväxt’? Må detta i så fall vara lika grovt som Salvador Dalís skamlösheter.” (Lundgren 30)

Och problematiseras ytterligare längre fram i boken:

”Är det så att jag måste få hjälp med att få perspektiv på mitt hat, därför att en kvinna inte kan likt en Strindberg vara på kant med det sociala spelet? / Nämen ja måste helt enkelt se till å va god. Därför att de e för utmattande å va ond.”(Lundgren 210)

Här lyser vetskapen om risken för den skrivande kvinnan att konstrueras som galen igenom, stycket signalerar att Lundgren är väl medveten om svårigheten för kvinnor att få sina sanningsanspråk accepterade.

Paralleller kan också dras till Smiths teorier om att kvinnor för att skriva en kulturellt begriplig text måste anpassa sig till ”en ’huvudberättelse’ där det talande subjektet per definition är manligt” (Larsson 107) och att det självbiografiska skrivandet därför är detsamma som att ansluta sig till och bli innesluten i den falliska ordningen. Även senare forsknings frågor kring kvinnors möjligheter att berätta om sina liv i en kultur som samtidigt som de berättar insisterar på att de inte kan berätta blir här relevanta. Det blir tydligt att Lundgren är medveten om den manliga självbiografins större möjligheter i motsats till den kvinnliga motsvarigheten. Till viss del framstår det som hon använder sig av den förres språk och referenser dels för att

tillgodogöra sig dess möjligheter, dels för att göra narr av den - visa på dess patetik och dess brister.

4.9 Det fragmentariska jaget

Den traditionella kvinnliga självbiografin karaktäriserades även av en konstruktion av jaget som fragmentariskt, jagkonstruktionen i *Myggor och Tigrar* kan förvisso ses som fragmentarisk i linje med detta. Det finns inga anspråk på att representera ett sammanhängande och individualistiskt jag, men det tyder snarare på en referens till den så kallade språkliga vändingen och upplösandet av det västerländska rationella subjektet. Speciellt tydligt blir det i det högst närvarande avsaknaden av linjära och kausala orsakssammanhang, som läsare är det inte en tillrättalagd berättelse om hur sak A lett till sak B och i sin tur genererat i en viss förståelse av det egna jaget.

Poststrukturalisten De Man hävdade att den självbiografiska skriften på ett träffande sätt illustrerar ”det omöjliga i varje försök till avslut och totalitet” något man tydligt kan relatera till Lundgrens text, som i sin helhet snarare framstår som en ögonblicksbild av ett liv och ett försök att kartlägga den specifika diskursens outtalade regler än som en livsskildring.

4.10 Sammanfattning

Vilka möjligheter och gränser skapar skönlitterära texter för hur vi pratar om och ser på kvinnor? Vilka möjligheter har en skönlitterär text i att omvärdera kvinnors positioner och möjligheter?

Hur vi ser på kvinnor och kvinnors positioner är beroende av hur vi ser på strukturellt förtryck och de uttryck det tar. Genom att visa på, i det här fallet, arbetsrelaterade situationers komplexitet och på det som förutom den direkt verbala kommunikationen spelar roll i den yrkesmässiga interaktionen, kan skönlitterära texter bidra till att skapa nya förståelser för kvinnors möjligheter att ta sig fram på arbetsplatser.

Genom att se den självbiografiska texten som ett rättfärdigande och ett motstånd där författaren förklarar varför hon gjorde som hon gjorde samtidigt som hon gör motstånd mot att hon varit tvungen att agera på ett visst sätt, skapar hon även nya förståelser för de kvinnor som utsatts för liknande subtila maktutövanden.

När Lundgren komplicerar relationen mellan sig själv och andra kvinnor komplicerar hon även synen på systerskap och solidaritet mellan kvinnor i stort. Detta gör i sin tur att förståelsen av hur kvinnor tenderar att konkurrera med varandra breddas och således också synen på vilka möjligheter man som kvinna har i arbetsrelaterade (och andra) situationer där konkurrensen ligger nära till hands.

Genom denna granskning synliggörs också vad som är tillåtet och vad som inte är tillåtet i vår kulturella kontext, vilket även visar sig i skildringen av Lundgren och Jaenssons kärlekshistoria där det blir tydligt att den intellektuella oälskade kvinnan är en av de obekvämate och minst accepterade subjekspositionerna i vår kultur.

I sitt berörande av legaliserat maktutövande och osynligt förtryck, såväl som i funderingarna kring vad som är yttre respektive inre demoner bidrar Lundgren till att omdefiniera kvinnors positioner genom att komplicera vilka effekter ett orättvist maktutövande får, eftersom hon kopplar ihop det personligas och psykets utveckling och reaktioner med en större social kontext.

I geniförklarandet av sig själv på ett traditionellt maskulint sätt visar Lundgren också på de positioner som finns tillgängliga för skrivande kvinnor i och med att hon visar de vitt skilda förutsättningarna för kreativa kvinnor respektive kreativa män.

5. Avslutande diskussion

Kan en skönlitterär text få oss att inse varje situations komplexitet och dess beroende av sitt specifika sammanhang? Och i förlängning även få oss att se förtryck på detta nyanserade sätt?

Jag vill hävda att Lundgren i *Myggor och Tigrar* lyckas med detta genom att skildra förtryck på ett komplext sätt som erkänner maktutövande inte bara från ett 'överordnad gentemot underordnad' – perspektiv, utan problematiserar maktutövandet så till den grad att även hennes egen del i reproducerandet av maktstrukturer blir tydligt. Genom att beskriva de små pikarna och den ordlösa kommunikationen i förhållande till sitt specifika sammanhang, sätter hennes skildringar fingret på den enorma betydelsen av kontext och varje mänskligt mötes komplexitet. Med ett skönlitterärt språk problematiserar Lundgren vår förståelse av verklighet och vad kunskap är.

I stilistiken blir Lundgrens diskursanalytiska poänger extra tydliga. Genom att inte kronologiskt avgränsa någon del av berättelsen utan istället blanda friskt både

tidsmässigt och orsaksmässigt underminerar hon idén om kausala orsakssammanhang samtidigt som hon visar på vikten av varje diskurs specifika och kontextbundna språk. På så vis lever hon också som hon lär, eftersom hon avfärdar den traditionella historieskrivningens vana av att presentera läsaren inför ett enkelt narrativ och istället producerar en svårläst text där ifrågasättandet av vad som leder till vad är ständigt närvarande. Lundgren kan i denna bemärkelse jämföras med Donna Haraway som i sina texter använder ett mångtydigt och ofta ironiskt språk för att i själva stilistiken inbegripa ifrågasättandet och förändringen av sakernas tillstånd. Estetikens betydelse blir i detta sammanhang påtaglig, med den poststrukturalistiska förståelsen av språket som konstruerande av allt och Barthes syn på 'doxa' som det som skiljer människan från sin rätta natur, blir det livsviktigt att synliggöra de mekanismer som ligger bakom vad som anses vara estetiskt och stilistiskt bra.

Det som kan ifrågasättas är om Lundgren inte gör lite väl generaliserande uttalanden om "kvinnor" utifrån sin på många sätt privilegierade situation. Men som tidigare nämnts anser jag detta vara ett nödvändigt litterärt grepp som legitimeras i sitt skönlitterära sammanhang. Med det inte sagt att man bör ignorera det faktum att Lundgren skriver utifrån sin position som svensk vit medelklass och rör sig i den så kallade *kultureliten*. Frågor om vitsen med att skildra förtrycket i den ankdamn som är det högsta skiktet av Sveriges kulturarbetare dyker också upp. Är det verkligen relevant information för den bredare massa som inte tillhör denna grupp? Och är det inte så att medie- och kulturvärlden är extra hård och korrupt konkurrensmässigt oavsett vilket kön du innehar?

Oavsett vad man svarar på ovanstående frågor så skulle jag säga att det alltid finns en relevans i att synliggöra maktstrukturer eftersom ingen social sfär är helt avskild från någon annan. Gällande kulturvärlden blir det till och med kanske extra relevant att belysa de maktskiften som utspelar sig bakom kulisserna eftersom de avgör och genererar vad som skrivs på de kultursidor som anses representera det intellektuella Sverige. Sedan är det ju självklart tvistbart hur mycket inflytande dessa kultursidor i själva verket har, men vad som är klart och tydligt är att de tillskrivs ett värde i den svenska mediediskursen som gör dem väl värda att granska.

6. Litteraturlista

- Haraway, Donna: "Situated Knowledges - The science question in feminism and the privilege of partial perspective" ur *Feminist Studies* vol 14:3 1988
- Hartsock Nancy C.M.: "The feminist standpoint – Developing the ground for a specifically feminist historical materialism" ur Nicholson, L (red.): *The Second Wave – A reader in Feminist Theory*, Routledge, New York & London 1997
- Hill Collins, Patricia: "Defining Black Feminist Thought" ur Nicholson, L (red.): *The Second Wave – A reader in Feminist Theory*, Routledge, New York & London 1997
- Lundgren, Maja: *Myggor och Tigrar*, Albert Bonniers Förlag 2007
- Larsson, Lisbeth: *Sanning och konsekvens – Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*, Norstedts förlag, Stockholm 2001
- Sarrimo, Christine: *När det personliga blev politiskt – 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*, Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm/Stehag 2000
- Schottenius, Maria: "Bonniers körde i diket" ur *Dagens Nyheter* 2007-09-03
- Sohl, Lena; "Myggor och Tigrar: en feministisk bruksanvisning", ur *Bang* nr 3 2007
- Smith,S; Watson, J: *Reading Autobiography – A guide for interpreting life narratives*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2001
- Tanesini, Alessandra: *An Introduction to Feminist Epistemologies*, Blackwell Publishers, Oxford 1999